

פרק מי שהחשיך

[קנג, א] **מי שהחשיך וכו'.** כלומר מי שהיה בא בדרך ומתיירא שמא תכנס השבת¹ ומשאו עמו [ו]לא יוכל לטלטלו, התירו לו ליתנו לגוי, דאדם בהול על ממונו,² ואי לא שרית ליה זה אתי לידי חיובא, ולא אמרינן [נן] בכי הא דשלוחו של אדם כמותו.³ אם אין עמו נכרי. והיה נכנס לתחום מקומו, מניחו על החמור. מיהו כשהיא מהלכת,⁴ כדי שלא תהיה לא עקי[רה] ולא הנחה,⁵ דאם הניח כשנחה נמצא עשת הנחה בעמידתה, וכשתהלך בו עושה עקירה, ולפיכך יניח כשהיא מהלכת, וכ[ש]תעמוד יטול. לחצר החצ' [ונה]. למקום רשותו.⁷

1. כפירש"י שנותן כיסו לנכרי מבעוד יום. ועיין ברא"ש סי' א' שחולק, ועיין בקרבן נתנאל.

2. בגמ' אמרו הטעם משום שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, והרמב"ם בפיה"מ ובהל' שבת פ"ו הכ"א נקט הטעם דאדם בהול על ממונו, וטעם זה נזכר בגמ' לעיל קי"ז ב' גבי דליקה, ומשמע שסובר שהכל טעם אחד הוא, ואחריו נמשך רבינו. אך עיין בחי' הרמב"ן ובר"ן על הרי"ף שפירשו שיש הבדל בין ב' הטעמים.

3. אף רש"י בביאור קושית הגמ': "מאי טעמא שרי ליה למיתב לנכרי," כתב: "והרי הוא שלוחו לישאנו בשבת" ומשמע שיש באמירה לגוי אפילו מערב שבת לעשות לישראל מלאכה בשבת, משום שליחות. ועיין מש"כ בזה בשו"ע הגרש"ז סי' רמ"ג ס"א, וסי' ש"ה סכ"ט, שפת אמת כאן, ובס' מקור הלכה סימני כ"כ"א.

4. מניח עליה כשהיא מהלכת, ונוטל כשהיא מהלכת קודם שתעמוד.

5. כשיטת הרמב"ם בפיה"מ ובפ"כ מה"ש ה"ו שכשתרצה הבהמה לעמוד נוטלו מעליה כדי שלא תעמוד והוא עליה, וכדי שלא תהיה שם לא עקירה ולא הנחה. וכ"כ בס' התרומה סי' רכ"ו ובמאירי. ועיין בחי' הרשב"א שהביא דברי הרמב"ם וכתב עליו: ואינו נראה כן. ולא ביאר למה. ונראה שהתכוון למה שאמרו בגמ' לקמן בעמ' ב' שכל שבחבירו פטור אבל אסור בחמורו מותר לכתחילה. וההנחה לבדה אסורה רק מדרבנן, הילכך בחמורו מותר לכתחילה. וכע"ז הקשה בחי' הרשב"א על הלכה אחרת ברמב"ם, לקמן שם בד"ה כשהיא מהלכת, עיי"ב. ובטעמו של הרמב"ם עיין בשו"ע הגרש"ז סימן רס"ו ס"ג שכתב שאף שהתירו ע"י חמורו יותר מע"י חבירו, כיון שלא התירו אלא מפני הדחק כל שאפשר למעט באיסור דברי סופרים ממעטין. ועיין גם מ"ש שם בסעיף כ"א.

6. כלומר, שאם מניח עליה ואינו נוטלו בעודה מהלכת אלא עד שתנוח.

7. כ"כ הרמב"ם בפיה"מ. ועיין בגמ' לקמן בעמ' ב' שאמרו כמו כן גבי חבילה, שאם היתה מונחת על כתיפו רץ תחתיה עד שמגיע לביתו. אבל רש"י, ר"י מלוניל ור"מ המאירי פירשו כאן לחצר החיצונה של עיר שהוא מקום המשתמר ראשון. ולא השוו כיס לחבילה, וצ"ב למה. ונוכל לומר שעצם הריצה, או הריצה בחבילה כבירה, יש בה משום שינוי והיכר, והתירו יותר. ועיין בחי' הרמב"ן לקמן שם ד"ה הא, ובקונטרס אחרון לשו"ע הגרש"ז סימן רס"ו אות ט'.

צ"ל

גמ'. דוקא כיסו. דחביב עליו.⁸ אבל מציאה לא. אלא יושב ומשמרה, או מהלך בה פחות פחות מד' אמות.⁹

[קנה, ב] משפשף ליה לבריה. סומך בנו לצדי החמור ומשחק עמו. צרדין אסורין. דצדי גוף החמור כשהוא מגולה אסור לסמוך להן. צדי צרדין. ואם היה על החמור מרדעת ושפשף על צדי המרד[עת] מותר, דלא נראה כמשתמש בבעלי חיים דוקא. ולמד רב אשי מין זה [=מזה] ששומר הפרדס¹⁰ אסור לסמוך הסולם לגוף הדקל, וזה הוא נמי צדי המחובר שאסור להשתמש בו, אבל אם היו עצים סמוכין לדקל וסמך סולמו לאותן העצים מותר, דזה הוא צדי צרדין המותרין במחובר.

[קנה, א] מתני'. מתירין פקיעי עמי[ר]. עמיר מלשון עומר קצירכם.¹¹ פקיעי. לשון פתיל, שהוא מעשה עבות, ודרכן היה לגדול שני עמרין עמיר אחד¹² מן האספסתא. ופקיעי לשון הממונה על הפקיעי¹³ שהוא גודל הפתילות, כך פירשו גאון צמח בן פל[ט]וי ז"ל. כפין.¹⁴ שלש

8. השווה רש"י.

9. נראה שר"ל, יושב ומשמרה אם יכול להחשיך עליה, ואם אינו יכול להחשיך עליה מהלך בה פחות פחות מד' אמות. וכן הם דברי הרמב"ם בפ"כ מה"ש ה"ז: "אבל קודם שתבא לידו אם יכול להחשיך עליה מחשיך ואם לאו מוליכה פחות פחות מד' אמות." והראשונים תמהו עליו ממה שאמרו בגמרא: אבל במציאה לא, זמשמע שלא התירו במציאה בשום ענין, עיין בהשגות הראב"ד שם, חי' הרשב"א, ועוד. והרמב"ם נשאל על כך מחכמי לוניל והשיב להם לקיים את דבריו, עיין בשו"ת פאר הדור סי' ל"ה (פריימן סי' נ"ז; בלאו סי' ש'), ועיין התשובה בנוסח שונה בחי' המיוחסים להר"ן. והרמ"ה באגרותיו (כתאב אל רסאיל) הביא את תשובתו ודחה את דבריו, עיין שם בעמ' י"ב ובעמ' קכ"ב. ויש מן האחרונים שמצאו מקור לפסק הרמב"ם מן הגמ' בעבודה זרה ע' א': דאמר ר' יצחק המוצא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מד' אמות. עיין באליה רבה סי' רס"ז ס"ק ט"ז, ביאור הגר"א לסימן רע"ו ס"ז, קרבן נתנאל על הרא"ש בפירקין סי' א' אות ג', ושו"ת חת"ס או"ח סי' פ"ב. ויש לציין שבכ"י מינכן ליתא התיבות: "המוצא כיס בשבת", אלא: דא"ר יצחק מוליך פחות וכו'. וכבר הרגיש בכך בעל דק"ס שם בהערה ה'. ועיין כעת בהערות ר"ד יוסף למהדורת פאר הדור שלו, ובהערות לחי' הרשב"א כאן הוצ' אורייתא הע' 6. ועיין מ"ש בהערות לעיל מ"א ב' הע' 63.

10. השווה ר"ח ורש"י.

11. ויקרא כ"ג י'.

12. רש"י פירש פקיעין תרי, שהן קשורין בשני ראשין, אחת לראש הפקיעה, וקשידה אחרת בקצהו האחר. ועין הע' 15.

13. שקלים פ"ה מ"א. ועיין בערוך ע' פקע ב' וג', ובערוך השלם ע' פקע ג' וד'.

14. נר' שצ"ל: זירין, שרבינו מפרש סתם משנתינו כאוקימתא דרב יהודה, ראה להלן, ועיין גם בפיה"מ להרמב"ם. ואשר לכיפין דאחרי, כתב הרמב"ם בפיה"מ שהם מין ממיני אלומות. ור"ח פירש עניינן (באוקימתא דרב הונא): "כשמתגזאין ומתקשין נקראין דארזי, והן אחד אחד ואינן נאגדין באגודה." ואף הרמב"ם בה"ש פכ"א הי"ח מתארם כאלומות קטנות המותרות אפילו בפספוס; שלא כפירוש רש"י, ועיין מ"ש בהע' 17.

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אגודות פותלין אותן פתילה אחת.¹⁵ אבל לא את הזירין. אינו עונה על ההתרה אלא על הפיספוס,¹⁶ ולפי שהן אלומות גדולות אסרו פספוסן משום טירחא.¹⁷ ויש מפרש¹⁸ שהן זרזי אילנות הדקין ואינן ראויין לבהמה אלא בטורח ולפיכך אסור.

גמ'. אמ' רב יהודה וכו'. אמרי' [נן] בגמ' 'אמ' רב הונא' הן הן פקיעין הן [הן] כפין וכו', אמ' רב חסדא מאי טעמא דרב הונא, קסבר מיטרח באוכלא טרחי' [נן] שוויי אוכלא לא משוויין, ור' יהודה שווי אוכלא משוויין מיטרח באוכלא לא טרחיין.

[קנה, ב] מתני'. אין אובסין. אמרי' [נן] בגמ' אין עושין לה איבוס בתוך מעיה, ואמרי' [נן] נמי מי איכא כי האי גונא, ומהדרי' [נן] אין דהא אמ' רב ירמיה מדפתי לדילי חזאי ההוא טיעא דאוכלה¹⁹ כורא. אין ממירין.²⁰

15. רש"י פירש קשורין בג' אגודין, שיש אחרת באמצע, וכן פירש ר"י מלוניל. ורבינו נמשך אחר מ"ש הרמב"ם בפיה"מ: "פקיעין וזירין, אלומות, אלא שאם כרך מאותן האלומות שתיים נקראין פקיעין, ומה שכרך מהם שלש נקראין זירין" (מהד' ר"י קאפח). וכן פירש ר"ח (נדפס בעמ' ב'), עיין בדבריו, וכן פירש בערוך ע' פקע (ב'), ובע' כף (ג') פירש כרש"י, עיי"ב. ובגליון כאן: "ויש מפרש[ים] עמיר בשתי קשירות, זירין בשלש קשי[רות], כפין דרזי פיר' גדול עבות." ועיין בהערה הקודמת.

16. כאוקימתא דרב יהודה בגמ', והיא האוקימתא שהביא הר"ף, וכן פסק ר"ח, עיין בדבריו באורך; ואף הרמב"ם בפיה"מ פירשה כאוקימתא דרב יהודה, ורבינו נמשך אחריהם. ומתפרש מדברי רבינו שהיתה הנוסחא שלפניו ברי"ף ובגמ': אבל לא הזירין לפספס אלא להתיר, וכן מתבאר מדברי הרמב"ם בה"ש פכ"א הי"ח. ועיין בר"ן שבמקצת נוסחאות הרי"ף הנוסח: אבל לא את הזירין לא לפספס ולא להתיר. וכ"ה נוסחת ר"ח, ופירש הטעם שבג' אין קשון אמיץ ונאכלין, עיין היטב בדבריו.

17. מוסב על הזירין ועל פקיע העמיר הכרוכות שתיים או שלש כריכות שמותר להתירן אבל לא לפספסן משום טירחא. והכיפין הן בנות כריכה אחת, עיין ציון 14, ולכך התירו אפילו את פספוסם. והשווה לשון הרמב"ם בפכ"א מה"ש הי"ח: "ומתירין אלומות של עמיר לפני בהמה ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח." דיבר רק בשני סוגי אלומות, הגדולות, והן הכרוכות שתיים או שלש כריכות, והקטנות, הכרוכות כרך אחד. הגדולות מותרות בהתרה בלבד, והקטנות, שהן האגודות הפשוטות, מותרות אף בפספוס. והדברים מתיישבים יפה לפי אוקימתא דרב יהודה שהלכה כמותו, וכפירוש הרמב"ם בפיה"מ ורבינו בענין פקיעי וזירין, וכמ"ש בהע' 12, 14, 15. ועיין במגיד משנה שם שהתקשה בדברי הרמב"ם והצריכו עיין. ועיין גם מ"ש בכס"מ ובמרכבת המשנה במקומו.

18. נראה שהכוונה לאוקימתא דרב הונא, עיין בגמרא.

19. כג"י כ"מ: דאוכלא, ולפנינו: דאכלא.

20. לפנינו: מאמירין, ועיין בשנו"ס שבמשניות, ובראש"ל צ"ש.

יש שפיר' והסיר את מוראתו,²¹ והיא בית המאכל.²² <ובגמ' מפר' אי זו היא הלעטה ואי זו היא המראה, שההלעטה מורידין המאכל למקום שתוכל הבהמה להחזירו מגרונה, וממדין למקום שאינה יכולה להחזיר.>²³

אין נותנין מים לפני דבורים. שהם פורחין ואוכלין לעצמן, וכן נמי יוני שובך הן פורחין, ואינו צריך לטרוח בשבת. רודסיות.²⁴ על שם הורדוס המלך שהיה מגדלן ומשגר הפטקין למלכים בכנפיהן קשורין.²⁵ גמ'. ופוקס.²⁶ פיר' פותח פיה בעל כרחה בעץ וחבל קשור בו ומתוקן לפתיחת פי הבהמה.

זה מזונותיו עליך. הכלב מזון נותין עליך, ובעיר הסמוכה מיירי, דביום קושרו ובלילה מתירו.²⁷

אין גובלין את הקלי. הוא השתית האמו' למטה, ולכך מקשי' [נן] ואמרי' [נן] בגמ' והא אמרת רישא אין גובלין, ומפרקי' [נן] הא בעבה הא ברכה.

[קנו, א] בטש ביה. הסיר אותו מלגבול, והודיעו אביו דמותר לגבל המורסן. ולא מספין. בידים כדרך ההמראה. ודלא לקיט. עוף²⁸ שאינו יודע ללקוט מחמת קטנותו, מלקיטין יתיה.

אפינקסיה. ספר זכרונות של שמועות. מהו לגבל. בלא שינוי. מהו לפרק. היה המורסן גבול מקו' [דם] השבת או בשבת, מהו לחלוק לכלים אחרים כדי ליתנו לפני כל מין ומין לבדן.²⁹ <נ"ר: חד קמי חד. ערב בכלי אחד לחד, וכן כולם.>

[קנו, ב] מתני'. מחתכין את הדילעין. שהן אבטיחים. ואת הנבלה. דסבר ר' שמעון אין מוקצה בשבת ור' יהודה סבר אית מוקצה בשבת.

21. ויקרא א' ט"ז.

22. בפיה"מ להרמב"ם: וממירין ענין פטום שור ומריא (שמואל ב' ו' י"ג).

23. כפירוש רב יהודה בגמרא, ותניא כוותיה.

24. כנוסח כ"ק, ולפנינו: הרדסיות, ועיין בדק"ס.

25. כמאן דתני בחולין קל"ט ב' הרדסיות ומיחסם להורדוס, וכן נקט בפיה"מ להרמב"ם. ורש"י פירש כמאן דאמר על שם מקומן.

26. לפנינו: ופוקס.

27. משמע שאם אינו צריך לקושרו, אין מזונותן עליו, והוא פירוש מחודש.

28. רש"י ור"מ המאירי פירשו עגל קטן.

29. פירוש חדש, ושאר פירשו בו כמה לשונות, עיין רש"י ותוס' וערוך ע' פרק (ב').

גמ'. מדכראכי דזוגי. כדפר' הרב ז"ל בריש האי מסכ' [תא] דמחצלות
הן ונכרכין שתיים שתיים והן עומדין לסחורה.³⁰

[קנו, א] **מתני'.** מפירין נדרים. האב יפר לבתו והבעל לאשתו, או האב
והבעל לנערה מאורסה. בין לצורך שבת ובין שלא לצורך.³¹ ונשאלים
לנדרים שהן לצורך. משום כבוד שבת כדי שיתענג בו ולא יצטער,
ושלא לצורך מה לי ולהתרתו. ופוקקין את המאור. כלומ', פוקקין
החלון כדי שלא תכנס החמה לבית, או מפני הטומאה שבבית בצידן.
ומודדין את המטלית. כשהיא ראשון לטומ' [אה] או שני שנגעה
בתרומה, מותר למדוד אותה בשבת לידע אם יש בה ג' אצבעות על ג'
אצ' [בעות] מטמאה, ואם פחות מזה טהורה מכלום. ומודדין את
המקוה. אם הוצרך לטבול טבין [לה] של מצוה בשבת מותר למדוד לידע
אם יש בו שיעור מקוה אם לאו. ואין איסור בטבין [לה] משום מתקן כלל.
מיהו כלים אסור.³²

ומעשה בימי אביו וכו'. תורף זו המעשה³³ שהבית שיושבין בו בשבת
יש בו חלון וסתום בזכוכית,³⁴ ונבקעה מקצתה, ומת בבית שבצדן, וקודם
שמת סתמו החלון בכלי חרס שהוא טפיח כדי שיבדיל בינו ובינם, וחזר
ונבקע שאר הזכוכית ונפל³⁵ ולא ידעו אם היה בו טפח על טפח או לאו,
לקחו מקדח שהוא לוח³⁶ ועליו תורת כלי ומידתו טפח מצומצם,
וקשרוהו בגמ' על ראש קנה שהוא ראוי למאכל בהמה כדי למדוד מקום
זכוכית שנפל, אם היה בו טפח על טפח מביא הטומ' וטמאי' ואם לאו
טהורים.

[רי"ף סי' תקפ, נדרים עו, ב] **גמ'.** אין הל' [כה] כאותו הזוג. עונה

30. עיין ברי"ף סי' ש"ב. ועיין ברש"י כאן ד"ה מדכרכי, ולעיל י"ט ב' ד"ה כרכי, ותוס'
שם ד"ה הני.

31. עיין בגמ'; וכן העלה הרי"ף, וכ"פ הרמב"ם בפכ"ד מה"ש ה"ו.

32. עיין בסוגיית הגמ' ביצה י"ז ב' – י"ח א'.

33. הפירוש שאוב מפיה"מ להרמב"ם בתוספת ביאור. ורש"י והתוס' כתבו פירושים
אחרים.

34. בפיה"מ: "היה בין שני בתים חלון ובאותו חלון קערה של זכוכית כמו שמשית".
ובתרגום ר"י קאפח: "והיה בין שני בתים חלון ובו לוח זכוכית כעין נברשת". והלקטי
לפירוש זה הוא הקיר החוצץ בין שני הבתים שיש בו חלון. והשווה פירוש ר"ח וערוך
ע' הלקט (א').

35. ענין זה לא נזכר בדברי רב יהודה במפורש, אלא מובן הוא ממה שהוצרכו למדוד
אחר שפקקו בטפיח.

36. וכ"ה בפיה"מ: וקשרו לוח של עץ וכו'. ולפנינו הנוסח: מקידה. ובר"ח: ולקחו
מקידה שהוא כלי חרס.

על ר' יוסי ביר' יהודה ור' אלעזר ביר' שמעון דסברי הפרת נדרים מעת לעת.

באוזנא.³⁷ אמבטי של מים בביתו, ומדדה באצבעות ידו, אי נמי בכלי והקשה על עולא ואמ' אימור וכו' מדידה דלאו מצוה מי אמור, איכסיף ואמ' ליה אני משובש ורעיוני נבהלים מחמת חשבונותי שבלבי ולא הבנתי מה שנתעסקו ידי.³⁸

**סליקא מסכתא דשבת שליקט' פירושה ממה שפיר' ר' פרחיה ז"ל
וכתב ברכות בר שר שלום הכהן ס"ט
בחודש אלול בכ' יום בו שנת
אתרי"ו לשטרות
נשלם בו ביום.**

שטר החכמה

1234567

אוצר החכמה

37. כנוסח הערוך של ר"ש אבן גמע, באוצה"ג, הפירושים, עמ' 94, וכתב שכן גרסי בשיבות. ולפנינו: באוונא, בר"ח: באדנא, בר"ף: באגנא, ועיין בהערה שבגליון הגמ'.
38. כלומר, לא שם לבו למה שהיו ידיו עושות. והוא כפירוש מתעסק בכל מקום. וכן נראה שהבין רב ניסים גאון שראה כאן מקום לפרש עיקר דין מתעסק, עיי"ב, ומשמע שהוא ענין לו. ורש"י פירש: "מתעסק, שלא לצורך אלא ליעסוקי בעלמא." ומשמע לפי"ז שהמדידה אפילו בידיעה כיון שאינה למטרת מדידה מותרת אפילו לכתחילה. והרמב"ם לא הביא הלכה מיוחדת זו, ומשמע שהיה מפרש כרבינו. ובר"ח: "א"ל מתעסק בעלמא אנא. כלומר אני מודד ולא מתכוין למדידה אני." משמע כרש"י.